

Jure Plaskan

Spletna zabloda: Temna stran internetne svobode

MOZOROV, Evgeny (2011): *The Net Delusion: Dark Side of the Internet Freedom*. New York: Public Affairs, Perseus Books Group

Svetovni splet je v zadnjih desetletjih postal del našega vsakdanjika. Spreminja se naš način komuniciranja, spremenil se je način pridobivanja vseh vrst informacij, obenem je teh informacij čedalje več. Ta premik spremljajo debate o družbenih posledicah novih tehnologij, pri čemer se pogledi avtorjev, podobno kot pri marsikateri tehnološki pridobitvi v preteklosti, gibljejo od bolj skeptičnih do takšnih, ki v njih vidijo velik potencial. Tako je tudi internet obveljal za pomembno orodje v boju za človekove pravice, svobodo in demokracijo. Tak pogled je pridobil na veljavi tudi na področju javnega političnega odločanja.

Evgeny Morozov, beloruski avtor in nekaj let gostujoči raziskovalec na univerzi Stanford, je v svoji prvi knjigi *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom* do takšnega pogleda skeptičen in tudi precej ciničen. Opozarja,

da se je treba, če hočemo izkoristiti potencialne interneta, znebiti utopičnega pogleda, ki ga imenuje »kiber-utopizem«. Izraz označuje optimistične domneve o potencialih interneta, ob bok pa mu avtor postavi »internetno-centrični« pogled, ki gleda na politične in družbene spremembe skozi to utopično vizijo interneta. Knjiga tako predvsem opozarja pred takšnim samozadostnim pogledi, napakami te ideologije in potencialnimi nevarnostmi, v kolikor na podlagi teh idej nastajajo politične odločitve. To imenuje *the net delusion*, ali zablodo interneta.

Morozov se s knjigo postavi nasproti avtorjem kot sta Clay Shirky (med drugim avtor knjige *Cognitive Surplus*) ali Jeff Jarvis (pisec bloga *buzzmachine.com* in avtor knjige *What Would Google Do*), a se njegova kritika manj navezuje nanje in bolj na specifične primere tega pogleda in na napake, ki si jih pod njihovim vplivom privoščijo predvsem zahodne velesile. Po njegovem mnenju gre predvsem za zelo napačno razumevanje narave in potenciala interneta kot tudi za preveč poenostavljeno gledanje na represivne režime in na dogodke, ki so v preteklosti v teh državah pripeljali do napredka pri človeških pravic ter demokraciji. Konkretno Morozov navede govor Hillary Clinton o svobodi interneta januarja 2010, ko je govorila o protestih v Iranu po volitvah leta 2009. V njem je primerjala obdobje hladne vojne in današnje avtoritarne države, disidente v Sovjetski zvezi in »bloggerje« ter »tviteraše« v Iranu, izhajala pa je iz domneve, da bo internet s pomočjo večjega dostopa do informacij hitreje zagotovil varnost in človekove pravice, v kolikor lahko zagotovimo, da bodo to tehnologijo uporabljali »pravi« ljudje (str. 34–35).

Morozov je zelo ciničen do takšnih vzporednic – zgrešeno se mu zdi mišljenje, da je bil za propade avtoritarnih režimov najbolj ključen lažji dostop do informacij (o krutostih in ostalih napakah režimov, poročanje o bolj »humanem demokratičnem svetu«, o napredkih v znanosti, itd.), ki naj bi po mnenju utopistov prebivalce spodbudil k večji politični aktivnosti. Nasprotno

in upravičeno meni, da gre za preveč poenostavljen vidik ter da so bili pri propadu teh sistemov verjetno bolj pomembni strukturni in zgodovinski razlogi. Kot dodaten argument navaja Stephena Kotkina, ki meni, da v osemdesetih letih vzhodnoevropske države niso poznale kritične civilne družbe, oziroma je ta nastala šele kot posledica propadanja režimov (str. 52). Toda razmere v Evropi ob koncu hladne vojne ter v današnjem Iranu so primerljive kvečjem v površnem poročanju, napihovanju všečnih dejavnikov (npr. označevanje iranskih protestov kot »Twitter revolucijo«) in po drugi strani zanemarjanju veliko bolj pomembnih vidikov. Nesmotno je napovedovati prihodnost demokracije in napredka človekovih pravic, če ne poznamo vseh dejavnikov, prav tako pa samo iz preteklih izkušenj težko rečemo, kakšno vlogo lahko internet pri tem sploh igra. Morozov svoje skepse ne utemeljuje samo na pomanjkljivem poročanju o celostnem dogajanju na Zhodu, pač pa se ponovno osredini na primere, ki kažejo na to, da informacijska tehnologija skriva v sebi vsaj toliko pasti kot potencialov.

Od bolj »optimističnih« avtorjev, kot sta npr. omenjena Shirky in Jarvis, se Morozov najbolj ključno razhaja prav pri ocenjevanju potenciala interneta, sploh v pogledu na obilje informacij, ki jih prinaša internet in ostala informacijska tehnologija. Shirky je želel z besedno zvezo *cognitive surplus* pokazati, kako se lahko presežek prostega časa in zmožnost ljudi z novo tehnologijo in obiljem informacij pretvori v produktivno in družbi koristno dejavnost. Morozov po drugi strani meni, da lahko presežek informacij pomeni prav takšno nevarnost, kot njihovo pomanjkanje. Takole pravi: »Upanje, da bo samo z odprtjem vseh omrežij in naložitvijo vseh dokumentov postal prehod v demokracijo lažji ali bolj verjeten, je zgolj iluzija. Če nas je žalostna izkušnja devetdesetih česa naučila, je to, da uspešni prehodi potrebujejo močno državo in urejeno javno življenje.« (str. 274)

Internet po mnenju Morozova ogroža oboje.

Želja po zabavi in kratkočasenju naj bi namreč vedno premagala željo po političnem udeleževanju, kar se na internetu, kjer je možnosti za zabavo pravzaprav neskončno, samo še potenciira. V primeru Irana, ko je bil svet prek Twitterja opozorjen na proteste po predsedniških volitvah v državi, je dogajanje postalo drugotnega pomena ob novici o smrti Michaela Jacksona, ki je po številu objav krepko prehitela dogajanje v Iranu (str. 66). A želja po zabavi ni omejena na zahodne kapitalistične države, Morozov na primer omeni, da se pri poročanju o spletni aktivnosti iz »represivnih« držav rado izpusti dejstvo, da je blogerjev, ki pišejo o pornografiji ali glasbi, bistveno več kot tistih, ki pišejo o boju za demokracijo, svobodo, ipd. (str. 269)

Problematično je tudi, ker se pojem »demokracije« povezuje s potrošniškim, k zabavi usmerjenim življenjem. Morozov se tako sprašuje, ali protestniki morda težijo le k »bolje vodenemu potrošništvu«. Naniza primer Vzhodne Nemčije (NDR), katere prebivalci niso izstopali v politični aktivnosti, čeprav so imeli dostop do zahodne televizije in s tem večje količine »informacij« (vsaj v primerjavi z ostalimi komunističnimi državami). Še več, zaradi tega so bili do neke mere celo bolj zadovoljni z režimom (str. 62–63). Morozov navede še nekaj podobnih primerov, ki jih podkrepi s konkretnimi številkami, a vseeno gre pri tem nekoliko predaleč. Namreč, čeprav je internet prinesel ogromno novih možnosti za eskapizem, to še ne pomeni, da je najbolj ključno jedro politično angažiranih protestnikov zaradi tega bolj apatičnih. Zanje bo internet omogočal lažje povezovanje in širjenje informacij o njihovih ciljih, itd.

Prav možnost hitrejše in lažje mobilizacije s pomočjo svetovnega spleta, je eden od potencialov, ki ga prizna tudi Morozov, a tudi pri tem se mu poraja vprašanje – kako zavzete so sploh lahko množice, ki so se zbrale prek nekega spletnega omrežja? Ali tovrstni aktivizem lahko deluje na dolgi rok? Ljudje, ki sodelujejo v njem, mnogokrat nimajo dobrega

razumevanja situacije. Morozov se nasloni na eksistencialistično filozofijo Kierkegaarda (sicer še iz časa množične industrializacije in širjenja javne sfere) – ob tako raznolikih možnostih in virih informacij se ljudje zanimajo za več stvari, a jim obenem manjka poglobljenega zanimanja in razumevanja določene problematike. Napredek tehnologije pomeni tudi to, da je aktivistična dejavnost danes v nekaterih pogledih lažja, lahko smo tako rekoč »revolucionarji s kavča«. Torej, čeprav internet prinaša možnost za hitrejšo in bolj učinkovito mobilizacijo in organizacijo protestov, to še ne pomeni tudi končnega uspeha. V nekaterih primerih lahko celo škoduje aktivističnim dejavnostim in organiziranju gibanj.

Morozov omenja še eno dejstvo: internet sam po sebi preprosto ne predstavlja demokratičnih vrednot. Potencial interneta tako lahko izkoriščajo tudi skupine, ki s koncepti kot so demokracija ali univerzalne človekove pravice, nimajo veliko skupnega. Tako so v porastu razne ekstremistične skupine, oživljajo se stare prakse, za katere se je na zahodu verjelo, da so stvar preteklosti. Prav tako lahko internet v svoj prid zelo učinkovito izrabljajo avtoritarni režimi. Po eni strani ga uporabijo kot učinkovito orodje za širjenje propagande, po drugi strani pa tudi cenzura ni težje izvedljiva, saj napredek tehnologije prinaša tudi kreativnejše načine nadzora nad spletnimi uporabniki. Pri tem ne gre več le za blokiranje spletnih strani, temveč za podrobno sledenje aktivnostim uporabnikov. Za delo, ki ga je v preteklosti morala opravljati tajna policija, danes zadostuje internet, ki je lahko še učinkovitejši vir informacij o posameznikih. Pomemben je še en avtorjev poudarek in sicer, da se lahko boju proti disidentom na različne načine pridružijo tudi povsem navadni ljudje – od poročanja o (prepovedanih) aktivnosti do napadov na njihove spletne strani.

Rdeča nit Morozovega razmišljanja v knjigi je njegova kritika zgrešenega in pogosto dvočlunega odnosa zahoda in zahodne politike do avtoritarnih držav ter njihovih državljanov, ki

naj bi jih podpiral pri njihovem boju za pravice. Ne pozabimo, da v Iranu zaradi sankcij državljanji niso smeli uporabljati nekaterih osnovnih programov (brskalnik Chrome, Skype, itd.). Tudi t. i. »Twitter revolucija« je bila zaradi tega pravzaprav ilegalna. A tu se dvočlunost zahoda šele začne. Na splošno ameriška spletna podjetja (Facebook, Google, Twitter) ne morejo biti zgled spletne svobode ali demokracije, saj vse prepogosto ravnajo v nasprotju tudi z lastnimi prepričanji, se poslužujejo regulacije vsebin, marsikatera spletna stran postaja vse manj anonimna. Dejstvo je, in v tej točki se je treba strinjati z avtorjem, da so zasebna podjetja kot je Facebook, prvenstveno usmerjena k dobičku in ne zastopanju določene moralne držbe. Poleg tega so preveč povezana s političnimi elitami, kar zbuja skepso tujih vlad do teh storitev in povzroča, da na tem področju ustanavljajo lastno tehnologijo. S tem »prizadevanja« zahoda postanejo kontraproduktivna. Vseeno se je treba zavedati, da bo določena regulacija interneta vedno potrebna in da je težko postaviti mejo med tem, kaj je sprejemljivo in kaj ne. Težava zahodnih držav je, da se obnašajo kontradiktorno. Pri tej kritiki je Morozovu težko oporekati. Imajo zahodne države, sploh po škandalih Ameriške agencije za varnost (NSA) zaradi nezakonitega pridobivanja podatkov o uporabnikih, pravico moraliziranja, kaj šele vmešavanja v zadeve drugih držav?

Morozov že v uvodu pove, da je treba, če hočemo moč interneta izkoristiti v svoj prid, poznati tako njegove prednosti kot slabosti in domisliti ukrepe, ki se bodo skladali s konteksti družb in prepoznali kompleksnost odnosa med internetom in zunanjepolitičnim odločanjem. To se ne bo zgodilo, če se zahodne države ne bodo začele zavedati napak v svoji notranji in zunanji politiki. Opustiti je treba poenostavljene poglede in neposrečene primerjave, ki povzročijo, da na politične težave gledamo kot na težave, ki jih je mogoče reševati s tehnologijo. Prav tako Morozov meni, da je treba spremeniti pogled na informacijsko teh-

nologijo kot apolitično. Zahod se mora zavedati, da bodo ameriška podjetja vedno pristranska, ne glede na njihova prepričanja.

Morozov zaključí zelo zdravorazumsko, a v skladu s svojimi argumenti. »Internetna svoboda« je nejasen in dvoumen koncept, zato interneta ne smemo preprosto dojemati kot sredstva, ki bo pripomoglo k napredku človekovih pravic, ampak mora biti predvsem zaveznik pri doseganju zelenih političnih in družbenih ciljev, pri čemer je ključno predvsem uporabiti razum. Takšen zaključek sicer ni najbolj v pomoč tistim, ki ustvarjajo politiko (navsezadnje je kritika v knjigi v največji meri namenjena njim), a ima Morozov dobre argumente. Težava je prej v tem, ker se osredotoča in kritizira predvsem posamezne utopiste in njihove izjave ter zmote. Res je, da gre za vplivne ljudi (kot je Hillary Clinton). Vendar pa gre Morozov ponekod predaleč, zlasti pri stvareh, ki jih težko imamo za negativno posledico interneta. Tako preveč poudarja, kako je eskapizem glavni stranski produkt interneta, čeprav vsaj posredno prizna, da to ni nujno ovira za nastajanje in povezovanje močnih in vplivnih skupin – a sam pri tem vidi predvsem nedemokratske in ekstremistične. Težko se je strinjati tudi s tem, da večji pretok informacij lahko povzroči več negativnega. Res je, da lahko o nas kdorkoli izve več kot kadarkoli v zgodovini zaradi udejstvovanja na spletu, a obenem enako velja tudi za oblasti (pri čemer ne mislim samo na represivne režime), zaradi česar se nahajamo v razmerah, ki jih zgodovina ne pozna. Vsekakor pa se je mogoče strinjati z Morozovom, ko pravi, da vse to prihaja z določeno ceno.